

ביאורים

התהליך של איסוף הדעות השונות, איחודן והסקת המסקנות למעשה מתוכן, כבר קיים בעם ישראל. עולם ההלכה, הש"ס והפוסקים עסוק רבות במלאכה זו. מידי כמה שנים נכתב ספר המאחד את הדעות השונות, ויוצר מהן יצירה חדשה. הספר המפורסם ביותר הוא של רבי יוסף קארו מצפת, אשר כינס את כל הדעות ההלכתיות השונות באומה ויצר מהן יצירה חדשה, 'השולחן ערוך'. זו, אולי, הסיבה הפנימית לכך שדווקא השולחן-ערוך התקבל על האומה כולה, ולא ספרים אחרים כמו המשנה-תורה לרמב"ם. הרמב"ם, עם כל גדלותו, הביא דעה אחת בספרו, אך השולחן-ערוך ניסה ליצור שלמות בין כל הדעות באומה, ולכן קיבלה האומה כולה בחיבה גדולה את מפעלו ההלכתי הגדול, ועמדה נפעמת מול הבניין רב הממדים שבנה. הבאת הדעות השונות בספרו גרמה לשלום בין חלקי האומה ולהערכה לבעלי דעות שונות ומנוגדות - ועם זאת הביאה להכרעה הלכתית יצוקה, המתווה דרך לעם ישראל.

אך לצערנו רק בתחום ההלכתי נעשה מפעל זה. בתחום של האמונות והדעות, שגם בו נכתבו ספרים רבים בידי גדולי האומה, לא נוצרו מפעלים דומים. ישנן דעות שונות ומגוונות בין חכמי פנימיות התורה והמוסר, בין בעלי המחשבה לבין חכמי הקבלה - אך אין תפיסת עולם מסודרת ובנויה מכל השיטות גם יחד, מכיוון שהלימוד בספרי אמונה נזנח כליל או שנלמד באופן לא מעמיק ורציני. הנזק שנוצר מכך הוא אדיר. צעירים רבים, שמחפשים תפיסת עולם מבוססת, עוזבים את עולם התורה, ומחפשים את מבוקשם בשדות זרים, אצל הוגי הדעות שבאומות העולם שבקרבן הם יושבים.

הרחבות

• הדרך לעבודת ה' בשמחה על-פי הרב קוק

וְהַשְׁפֵּעָה הַחוּזְרֵת מִזֶּה בְּקִרְבָנוּ פְּנִימָה מְבִיאָה דְאָבוֹן לֵב וְחֲלִישׁוֹת חַיִל. הרב קוק נשאל כיצד להתחזק בעבודת ה' בשמחה ובגבורה. אחת העצות שהרב קוק כותב בתשובה זו היא ללמוד בקביעות את החלק הרוחני של התורה, ובלשונו, לימוד אמונה: "כל עיקר זירוזי לידי ולדכוותי (=בשבילי ובשביל הדומים לי) הוא רק לקבוע זמנים הגונים על חלק התורה הרוחני, בכל מקצועותיו, שלא יהיה מונח בקרן זוית ונתון רק לקריאה ארעית, וממילא יזרח אור הנשמה, ורוח שמחה וגבורה תפעם בלב הדורש את האמת בלא לב ולב..."

בהמשך הדברים כותב הרב קוק שגם העמקה ואמונה בחשיבות הגדולה של עבודת ה', והאמונה שבעבודת היחיד יש כוח להשפיע על כל העולם, מביאים את האדם לעבודת ה' בשמחה ובגבורה. הרב קוק הסביר שכדי להבין את היסודות האלה, יש צורך בלימוד החלקים הרוחניים בתורה. לדוגמה, שלכל העולם יש שורש אחד, ועל פי זה מובן שהתעלות נשמת אדם אחד משפיעה על השאר. וכתב: "מובטח אני, שכל מה שזה היסוד (=שעבודת ה' משפיעה על כל המציאות) יבורר יותר ויהיה נקנה ביותר בינה ודעת ובהדר אמונה שלמה, שהיא מתוספת כל מה שהאדם שוקד יותר על דלתי תורה לשמה בכלל, וביותר על דלתי התורה הרוחנית... שכפי אותה המידה יתגבר בקרב הלב והנשמה התבשמה אור השמחה והגבורה לאהבת ה' וחשק המצוות וקדושת תורתנו הקדושה" [אגרות הראי"ה א, שא].

עולם המחשבה המעשית

בעולם המחשבה המעשית ° שָׁלְנוּ, עֵינֵינוּ הִלְכָה וְהִתְלַמּוּד, הַצְלִיחַ הַנְסִיחֵנוּ יְפֵה. הַדְּעוֹת פָּלְוּ, הַמְסַכְּמוֹת וְהַבְלִיתִי-מְסַכְּמוֹת, נִקְבְּצוּ יַחַד, יַחַד הַעֲשִׂירוֹ אֶת יְדֵיעוֹתֵינוּ, הִרְחִיבוּ אֶת חוּגֵי רְעִיּוֹנֵינוּ וְהֶאֱדִירוּ אֶת תְּעוֹפֹתֵינוּ שְׁכַלְנוּ, בְּתִתֵּן לָנוּ יָדֹה הַגִּיעַ אֶל כָּל מִבְקֵשׁ מִחֲדָשׁ, מְסַעֲפֵי הַמְחַשְּׁבָה הַמְעַשִּׂית, בְּאִפְסוֹ מִבְּרַר וּמִצְלָח, לְפִי תִנְאֵי מִצְבָּנוּ. הַתּוֹעֵלֶת הַמְּוַחֶשֶׁת שֶׁהִתְגַּלָּה עַל יְדֵי הַלְמוּד הִרְחַב, שֶׁנִּבְנָה מִקְבוּץ הַדְּעוֹת הַשְּׁנוֹת וְהִשְׁתַּרְגְּוֹתָן, הַפִּיגָה לְגִמְרֵי אֶת הַטַּעַם שֶׁל הַמְחַלְקֵת וְהַפְּרוּד, הַאֲפָשְׁרִי הַהֲנֹלֵד מִשְׁנֹנֵי הַדְּעוֹת וְהַחֲלָטוֹת, וְהִבִּיאָה תְּמוּנָתָם, אֶחָדוֹת, אֶהְבֵּה וְרַחֲשֵׁי כְּבוֹד אֵין קֶץ, לְכָל הַדְּעוֹת הַשְּׁנוֹת וְהַמְתַּנְגְּדוֹת גַּם יַחַד. וְהִיא, אֲשֶׁר הִבִּיאָה גַם-כֵּן לְרֵאוֹת אֶת תּוֹלְדוֹתֵיהֶן הַחִיּוּבִיּוֹת בְּעֵצָם ° זְהֵרוּ וְתִקְפוּ.

לא כן הוא גורל המחשבה העיונית. למרות כל עמל בעלי האגדה לפלגותיהם, בעלי המוסר, המחקר והקבלה העיונית, על כל פנים לחבב ולרומם את עבודת המחשבה והרעיון, לא זכינו עדין בענינו לקבע קבוצים וישיבות קבועים, שתהיה מטרתם לכנס במקום אחד, בקבוץ והתאמה, את כל פזורי המחשבה הגדולה של פנסת ישראל, שנגלתה בצדדים רבים, בדורות שונים, במצבים מיוחדים, בפלגות מפזרות ובמקצועות וסגנונים מחלפים, ומפל-מקום הכל הולך למקום אחד, - למקור ישראל.

וכל אותם הספרים הנפלאים מלאי הענין, שפכל כף התעמקו בהם גדולות בחבורם והפצתם, הם מנחים בקרן זוית, או נחשבים לספרי טיול, שמענינים בהם בדרך ארעי, ועיון פזה איננו מביא פכל את התועלת המבקש הפללי, להתפנסות המחשבות, לקשורן, התגלדותן, ובנינו. אותם שהתפתחות המחשבה הפללית הביאתם למדה זו להיות גם הם צמאי רעיון ותאבי דברים חדשים וחיים, באין להם מן המוכן על אדמת ישראל מזון, מעדן ומבריא, מחבר מענפים שונים, מתקן מפועלים החיים אתנו ומקבל על לב הדור החי, הנם מתרחקים, מתדלדלים ומתנוודים לכל רוח, שהמחשבה של האמה השולטת, שהם יושבים בקרבה, הולכת שמה, וההשפעה החוזרת מזה בקרבנו פנימה מביאה דאבון לב וחלישות חיל.

(אדר היקר, מעט צרי - המשך)

גורל המחשבה העיונית

נדרש עיון בספרי המחשבה העיונית

בעולם המחשבה המעשית וכו' - שהוא העיון בהלכה ובתלמוד. **חוג** - מעגל, היקף. **והאדירו** - חיזקו. **תעופת** - התרוממות המחשבה. **יד** - יכולת. **מבקש מחדש** - כל שאלה או תופעה חדשה הדורשת התייחסות הלכתית. **והשתרגותן** - הסתעפותן. **הפיגה** - ביטלה. **בעצם** - בשיא כוחם. **המחשבה העיונית** - לימוד האגדה ופנימיות התורה. **לפלגותיהם** - לסוגיהם השונים. **המחקר** - בדרך החקירה, כרמב"ם וכרס"ג ועוד. **מפועלים** - תלמידי חכמים גדולי אמונה. **האמה השולטת וכו'** - מחשבות הגויים שחפות אותם.

ביאורים

הלימוד המועט בספרי אמונה נובע מתוך יראה מפני עיסוק בנושאים אלו. ישנו פחד משתק מפני ההשלכות של הלימוד, שמא ימעיט הלימוד את יראת השמים. פחד זה נובע מזה שלא למדו מהי יראת שמים אמיתית. וכשאינן לימוד מעמיק, המושגים של יראת שמים שיש אצל שלומי אמוני ישראל הופכים להיות למושגים מעוותים. יראת ה' הופכת למפחידה ולמאיימת, במקום שהיא תגיע למה שהיא אמורה להיות - יראת רוממות שמרוממת את האדם, ונותנת לו כוחות. הלימודים בספרי האמונה לא רק שירוממו את ההבנה של עם ישראל, אלא גם ישפיעו לטובה על חיינו ועל לימוד התורה וקיומה, ואפילו ישפיעו על הוגי הדעות של אומות העולם, כמו שהשפיע הרמב"ם, וכן רבים מגדולי ישראל, על השיח במחשבה העולמית.

אנחנו צריכים לזהות את נקודת השבר של הדור שלנו, ולפעול למען תיקונו. מצינו כזאת גם בעבר. החשמונאים ראו ששם שמים נשכח בקרב האומה בגלל היוונים שגזרו עלינו לכתוב על קרן השור שאין לנו חלק באלוהי ישראל. כנגד זה הם תיקנו לכתוב שם שמים בכל מקום, אפילו בשטרות של ענייני חולין, שעמם נפגשים בכל יום ויום, כדי להחזיר את מציאות ה' והשפעתו על חיינו.

גם היום אנו צריכים להזכיר שם שמים בכל מקום. אמנם לא בשטרות, אלא בדבר שמשפיע יותר מכול, והוא הספרות. אנחנו צריכים לכתוב את תפיסת העולם העמוקה והרחבה, השלמה והכוללת של היהדות בכל מקום. בעיתונים, בספרים, בשירים ובכל תחום שבו האדם קורא ונפגש עם רעיונות ותפיסות עולם. לא צריך לבחול באף דרך. אך בשביל כך אנו צריכים להעמיק בלימוד האמונה מתוך מקורות ישראל. ללימוד באופן שיטתי ומסודר את היסודות העתיקים, ומתוכם ליצור משנה רלוונטית ועמוקה. כך נראה את יופייה של התורה ועד כמה האמת השלמה שלה עולה על כל תפיסות העולם המשוטטות בעולם. כך נשיב את הבנים שהתרחקו הביתה, אל אמונת ישראל.

הרחבות

• בין יראת שמים ליראת המחשבות

וכל זאת באַתְנוּ מִפְּנֵי הַיְרָאָה הַנִּפְרָזָה מִפְּלֵ עֵינַי וּמִחֻשְׁבָּה, בְּחֻלְקֵי הַתּוֹרָה הַנּוֹגְעִים לִלְב הַמְּרָגִישׁ וְלִמְחָ הַחוֹשֵׁב. יראת שמים ויראת חטא הן תכונות גדולות וחשובות מאוד. אולם הרב קוק אומר שאסור שהיראה תחסום את האדם מלימוד עיוני בענייני האמונה מתוך חשש שמא יגיע למסקנות שאינן נכונות. וכך הוא כותב: "החסרון היותר גדול שיש בתכונתה של יראת שמים, שאינה מחוברת יפה באורה של תורה, היא מה שבמקום יראת חטא, היא מתחלפת על יראת המחשבה, וכיוון שהאדם מתחיל להיות מתיירא לחשוב, הרי הוא הולך וטובל בבוץ הבערות, הנוטלת את אור נשמתו, מכשלת את כוחו, ומעיבה את רוחו" [שמונה קבצים, א רסז]. יראת חטא שאינה נכונה, יכולה לחסום את האדם מעיסוק עיוני בעיקרי האמונה, ולכן צריך לבסס את היראה באופן נכון. אולם יראת הרוממות טהורה יותר מיראת החטא, וגדולה יותר ממנה (כמו שכותב הרב קוק בפסקה שבה אנו עוסקים). יראת הרוממות היא יראת כבוד כלפי ה' מתוך הבנה עמוקה בקטנותנו ביחס לאין סוף של הקב"ה. אם-כן, אדרבה, עיסוק עיוני ביסודות האמונה יכול לבנות בקרב האדם קומה גבוהה יותר ביראת הרוממות.

הרב קוק מסביר שיראת המחשבות נגרמת בגלל מצב רוחני ירוד של האדם: "החטא גורם שהאדם מתירא מפני מחשבתו, ועל כן אינינו מרבה לעיין במושכלות העליונות. וכל מה שהאדם מתרחק מן החטא, כך מתמעטת פחדתו מן המחשבה, ויכול לעלות במרחבי אין קץ ובדברים העומדים ברומו של עולם, בצירוי" [שמונה קבצים, א, נ]. אדם השרוי בחטא מפחד ליפול עוד, ולכן הוא עושה לעצמו גדרים וגבולות החוסמים אותו גם מהתעלות רוחנית. אולם ככל שהאדם יתרחק מהחטא, הוא לא יהיה זקוק לאותם מחסומים ולא יפחד מלעסוק בענייני אמונה.

**נדבת משה לוי בן הענה פערל להצלחת הילדים הי"ו
ברכה והצלחה לפנינה בת חיים שלום הי"ו לרגל יום נישואיה**

היראה המופרזת

וכל זאת באַתְנוּ מִפְּנֵי הַיְרָאָה הַנִּפְרָזָה מִפְּלֵ עֵינַי וּמִחֻשְׁבָּה, בְּחֻלְקֵי הַתּוֹרָה הַנּוֹגְעִים לִלְב הַמְּרָגִישׁ וְלִמְחָ הַחוֹשֵׁב, שְׂצָחוּ עָלֶיהָ גְדוּלֵי הַדּוֹרוֹת, בְּיַחַד הַמְקַבְּלִים; הַיְרָאָה, שְׂבָאָה הַיָּא עֲצֻמָּה מִמְעוֹט הַלְמוּד וְהַיְדִיעָה בְּאִיכוֹתֶיהָ שֶׁל מִדַּת הַיְרָאָה בְּכֻלָּל, וּבַהֲתַגְדְּלָהּ פְּרָא בְּלִב הַיָּא מִתְהַפְּכֶת לִפְלֻצִיּוֹת, וּבַעֲתָהּ, הַרְחֻקָה מִיְרָאָת רֹמְמוֹת הַדָּר כְּבֹד עֲלִיּוֹן, הַמִּתְחַלֶּת מִהַחֲקָרָה הַבְּרוּרָה עַד פְּמָה הַלְמוּדִים הָאֱלֹהִיִּים פּוֹעֲלִים לְטוֹבָה עַל הַתְּרַבּוֹת הַכְּלָלִית עַדִּי עַד, וְעַד כְּמָה הֵם מְבִיאִים אוֹרָה שֶׁל שְׁקֵט שְׁלוֹה וְצִדֵּק לְעוֹלָם מִמְקוֹר שֵׁם אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל, "גְּדוּל ד' וּמַהֲלֵל מֵאֵד בְּעִיר אֱלֹהֵינוּ הֵר קִדְשׁוֹ הָא לְאוֹ בְּעִיר אֱלֹהֵינוּ [כְּבִיכּוֹל כְּאֵלּוֹ] לְאוֹ אִיהוּ גְדוּל וְלְאוֹ אִיהוּ מַהֲלֵל", וְאֶפְלוּ מִהַיְרָאָה הַחֻשְׁבּוֹנִית שֶׁל עַז מִדַּת הַמִּשְׁפָּט שֶׁל אֱלֹהֵי אֲמוֹת, אֲשֶׁר "אֵין לִפְנֵי לֹא עוֹלָה וְלֹא שְׂכָחָה, לֹא מִשְׂא פָּנִים וְלֹא מִקַּח שַׁחַד, שֶׁהִכַּל שְׁלוֹ וְהִכַּל לְפִי הַחֻשְׁבּוֹן".

שם שמים בשטרות

כְּנֻגָּה פְּרָצֵת הַיּוֹנִים וְהַמְתַּנְיָנִים, שְׂפָתְבוּ עַל קֶרֶן הַשּׁוֹר שְׂאֵין לָהֶם חֵלֶק בְּאַלְהֵי יִשְׂרָאֵל, תִּקְנוּ לְכַתֵּב שֵׁם שְׂמִים אֶפְלוּ בְּשִׁטְרוֹת, וּכְנֻגָּה הַהִפְרָזָה הַבָּאָה מִזָּה אַחַר כֵּךְ מִצַּד הָעַם, עַד שְׂנִמְצָא שְׁטֵר מְטָל בְּאֶשְׁפָּה, עֲשׂוּ יוֹם טוֹב כְּשִׁבְטְלוּ אֲדַכְרְתָא מִשְׁטֵרֵיָא, מִשּׁוּם עַת לַעֲשׂוֹת לַד'. "אלו ואלו דברי אלהים חיים", "ועמך כלם צדיקים".

נלמד ונעיינו בתורת המחשבה

אַנְחֵנוּ עֲכָשׁוּ לֹא נִכְתַּב שֵׁם שְׂמִים בְּשִׁטְרוֹת, אֲבָל עַל עֲמוּדֵי סְפָרוֹתֵנוּ הַחַיִּה, וְדַאי חוֹבְתָנוּ כְּעַת לְכַתֵּב שֵׁם אֵל אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל, בְּסִפְרֵים, בְּחוֹבְרוֹת, בְּמִאֲמָרִים, בְּחֻזְיוֹנוֹת, בְּשִׁירִים, בְּפִרוּשִׁים, וּבְדִרוּשִׁים, וּבְכָל אוֹתָם הַכְּלִים שֶׁהַמְחַשְׁבוֹת נִכְנָסוֹת עַל יָדָם לְרִשׁוֹת הַצְּבוּר, וְנִשְׂיָמִים "בְּמִנְא דְכִשְׁר" לְמִקְנֵיָא בְּה" רְעִיוֹנוֹת וְדַעוֹת, בְּמִיָּנוּ וְדוֹרוֹתֵינוּ. נִרְחִיב אֶת מִדַּת הַלְמוּד הַעִיּוֹן וְהַדְרִישָׁה עַל אִפִּי הַמְחַשְׁבֵי שְׁלָנוּ, לְכָל אֲגַפִּיו, נִקְבַּע גַּם עֲלֵיו מִסְכָּת, נַעֲשֶׂה גַם בּוֹ חִרְפִּים וּבְקִיאִים, גְּדוּלִים וְגֵאוּנִים, נִנְסָה כְּחֵנוּ יוֹכֵל הִיּוֹת שְׂאוֹר הַמְחַשְׁבָּה יִישֵׁר לְנוֹ אֶת הַדְרָךְ, גַּם עַל הַחַיִּים וְהַמְעֲשֶׂה, גַּם עַל הַתְּלִמוּד וְהַחֻרָאָה. הַהֲרַגְל לְשׁוֹטֵט בְּהִיכַל הַרְעִיּוֹן, לְאַנְשֵׁי דַעָה, לְטִיל בֵּין שְׂדֵרוֹת הַשְּׁטוֹת הַשּׁוֹנוֹת שְׂבָדְרֵי תוֹרַת הַמְחַשְׁבָּה, יַעֲוֹד אֶת רוּחָנוּ, וְיִקְיֵץ לְתַחִית עֲלוּמִים אֶת כְּחוֹתֵינוּ הַנְּדָמִים וְעִפִּים מְקַצֵּר רוּחַ, וְיִבְאֵנוּ לְהַפִּיר, לַעֲצֻמָּנוּ, וְלִזְלוֹתֵנוּ, אֶת חֲסֵנָה וְעֲשָׂרָה הַרוּחֵי שֶׁל כְּנֻסֵת יִשְׂרָאֵל, אֶת הַבְּהִירוֹת מִחֻשְׁבָּתָה וְקִדְשֵׁת מוֹסְרָה, "רַבּוֹת בּוֹנוֹת עֲשׂוּ חֵיל וְאֶת עֲלִית עַל כְּלָנָה, שְׁקֵר חַחַן וְהִבֵּל הִפִּי אֲשֶׁה יְרָאָת ד' הַיָּא תַתְּהַלֵּל, תְּנוּ לָהּ מִפְּרֵי יְדִיהָ וְיַהֲלִלוּהָ בְּשַׁעֲרֵים מַעֲשֵׂיהָ", וְיִתֵּן לָנוּ יְכַלֵּת לְהַרְאוֹת הוֹדָה וְהַדְרָה שֶׁל שׁוֹשְׁנַת עֲמָקִים זֹאת, "דְּכִלְיָא מִכָּל גּוֹנִין", עַל בְּנֵיהָ.

(אָדָר הַיְקָר, מַעֲסַ צְרִי - הַמְשָׁה)

בְּאֵתְנוּ - באה לנו. **הַנִּפְרָזָה** - המוגזמת. **בְּאִיכוֹתֶיהָ** - בתכונה האמתית. **הַיְרָאָה** - יראת ה'. **לְפֻלְצוֹת** - דבר מזעזע. **וּבַעֲתָהּ** - מפחיד. **מִיְרָאָת רֹמְמוֹת וְכו'** - יראת ה' שנובעת מההכרה ברוממות ה'. **הָא לְאוֹ** - משמע שאם אינו. **לְאוֹ אִיהוּ וְכו'** - גדלות ה' מופיעה מכוח פעולתם של ישראל. **וְאֶפְלוּ מִהַיְרָאָה הַחֻשְׁבּוֹנִית וְכו'** - יראת העונש אף היא מוסיפה צדק ושלווה בעולם. **פְּרָצֵת** - הגזרה שגזרו על ישראל. **מְטָל בְּאֶשְׁפָּה** - ויש בזה ביזיון לשם שמים הכתוב בשטרות. **אֲדַכְרְתָא מִשְׁטֵרֵיָא** - הזכרות שם ה' בשטרות. **בְּמִנְא דְכִשְׁר וְכו'** - בכלי הכשר לקנות בו. **אִפִּי** - תוכן. **מִסְכָּת** - לימוד שיטתי. **יִישֵׁר לְנוֹ** - נוכל להוציא על ידו הדרכות מעשיות. **חֲסֵנָה** - חוזקה. **דְּכִלְיָא מִכָּל גּוֹנִין** - כלולה מכל הצבועים, משל לכך שכנסת ישראל כוללת בקרבה את כל התכנים.

ביאורים

ישנם ספרי אמונה רבים שנכתבו במהלך הדורות. ספרי האמונה הבסיסיים ביותר הם התלמוד הבבלי, התלמוד הירושלמי, והמדרשים. בחלק מספרים אלו בלולות ההלכה והאגדה יחדיו. בדרך כלל מעמיקים לומדי התלמוד בעיקר בהלכה, וקוראים במהירות את ענייני האגדה. אך אם נעיין ונעמיק באגדה הנמצאת בהם, נגלה עושר גדול של יסודות אמוניים שחז"ל רצו להעביר לנו. חלק גדול מספרי האמונה במהלך הדורות באו להרחיב ולהעמיק את מה שקיים בתלמוד, או לדלות ממנו תפיסת עולם מגובשת: רב סעדיה גאון, שהוא חלוץ כותבי ספרי האמונה, בספרו 'האמונות והדעות', הרמב"ם ב'מורה הנבוכים', בהקדמותיו לפירוש המשניות, באגרותיו ובחלקים מחיבורו 'משנה תורה', רבי יהודה הלוי בספר 'הכוזרי' ועוד - עד סופרי זמננו. ספרים אלו שונים מאוד בסגנונם ובתוכנם, ואף חולקים זה על זה. תפקידם של בני התורה לעמול בספרים אלו, וליצור יצירה חדשה הנולדת מהמפגש של תפיסות העולם השונות. יצירה המותאמת לדור שלנו ומנחה אותו בתפיסת עולמו הרוחני ובאורחות חייו.

ספרים אלו בונים את האדם ומעמיקים בו את אהבת ה' ואת אהבת העולם כולו. לימוד בספרים אלו ייצר אנשים גדולים המביטים למרחוק, נותנים משמעות ועומק למאורעות המתרחשים, ומתווים דרך לעתיד טוב יותר ושלם יותר.

הרחבות

• ללמוד כוזרי עם הרב קוק

בספרים... שְׁהֵם הָנֵם שְׁדָה הָעֲבוּדָה עֲצֻמָּה, הַמְצַמְדִים אֶל הַמַּחֲשֶׁבָה הַנֶּחְצִית בְּמַעֲמֵד יִשְׂרָאֵל לְמִשְׁלָל... הַפּוֹזְרִי. הַגֵּר"א הַדְרִיךְ לַלְמוּד אֶת סֵפֶר הַכּוֹזְרִי: "שֶׁהוּא קְדוֹשׁ וְטָהוֹר, וְעֵיקְרֵי אֲמוּנַת יִשְׂרָאֵל וְתוֹרָה תְלוּיִים בּוֹ" [מתוך התורה הגואלת ג, מבוא]. ואכן, כשהרב קוק התחיל להעביר שיעורי מחשבה בישיבה, הוא קבע שיעור קבוע בספר הכוזרי, כמובא באגרותיו: "כעת הוספתי את המקצוע החביב והיסודי של לימוד חכמת דתינו הקדושה הפנימית, בהגידי שלושה שיעורים בשבוע את הכוזרי" [אגרות הרא"ה ב, שלט]. הרב קוק נתן שלושה שיעורים שבועיים בספר הכוזרי, על פי שיטתו שלימוד אמונה צריך להיות בקביעות, ולא בדרך ארעית.

את יחסו של הרב קוק לספר הכוזרי אפשר ללמוד מדבריו: "הכוזרי... ספר המתפשט בהגיונותיו על רוב המקצועות של הלכות דיעות וכולל תמציות של שיטות עמוקות ורחבות". אגב הלימוד בספר הכוזרי היה הרב קוק מרחיב גם בשיטות האחרות, "והפרטים השכליים והמוסריים הרבים היוצאים מהן" [אגרות הרא"ה ב, תקא].

בידינו סיכומים של חלק משיעורי הרב קוק על ספר הכוזרי. ננסה לטעום מעט מאותם שיעורים. ריה"ל בחר לבנות את הספר על סיפור ממלכת כוזר שתרה אחר דרך האמת, ובסופו של דבר מצאה את האמת אצל העם היהודי. על כך אמר הרב קוק: "רבנו יהודה הלוי ז"ל, בבואו לתאר בספר הכוזרי את התמונה הישראלית האמתית ולהבינה לעולם כולו באופן פשוט וברור. להראות לכל באי עולם את ערך האומה הישראלית, כשהיא מתעטרת בהוד תפארת האמונה הקדושה אשר אין על עפר מְשָׁלָה (=אין עם שדומה לה)... ללמד תועים בינה ולהראות לעולם את האמת האמתית ולא המדומית, מצא לנחוץ להביא ולתאר בפתיחת ספרו את המעשה הנפלא. מעשה עם הכוזר, שגם בהיות עם ישראל בגלות המר הזה, מפוזר ומפורד בין העמים בלי שום מעמד ובסיס מדיני בחיים, באותה השעה ובאותו הזמן נמצאה אומה (=הכוזרים) אשר בלכתה לדרוש אחרי האמת, נוכחה לדעת כי אמנם אין אמתיות כישראל ואמונתו" [מאמרי הרא"ה, שיעורים בספר הכוזרי, א, עמ' 485].

להצלחת שילה יוסף בן משה הי"ו

ספרי המחשבה
במהלך הדורות

אוֹתָם קָנִי הָאוֹרָה ° הנמשכים והולכים בשטף הדורות, כשהם נסקרים בסקירה מעגלית ° רְפִלְקֵסִיט°, ההולכת וחוזרת, מתאדרת ומתברכת במרוצת גליה והקפלת רעידותיה°, מן התחלת התגלות המחשבה העברית, בספרים שאחרי כתבי הקדש, התלמודים והמדרשים, שהם הנם שדה העבודה עצמה°, המצמדים ° אל המחשבה הנצחית ° במעמד ישר, - למשל מן ספרי רב סעדיה גאון, הרמב"ם, הפזרי, חובות הלבבות, העקדה°, העקרים, ודומיהם. וכה ילך הקו הלבן והקף לאטו, עד ספרי ראשית חכמה, של"ה, מהר"ל מפראג, וכל הדומים להם, ומהם עד ספרי הדורות המאחרים, ספרי הגר"א ותלמידיו, הגר"ז מלאדי° וכל בעלי ההסברה שבחסידות, וכל הדומים לאלה ולאלה וכל המתילדים מהם, ספרי הרב משה חיים לוצ'טו, יסוד ושרש העבודה וכיוצא בו, וכל הספרים הממצעים ° בין תקופה לתקופה ומהם עד עבודת בחירי המחברים בדורנו והסמוך לו, שבמקצע החביב והנערץ הזה.

סִפְרִים כְּאֵלֶּה וְכָל מְקוֹרוֹתֵיהֶם, וְכָל הַמַּתְיַחֲשִׁים לָהֶם, וּמִסְתַּעְפִּים מֵהֶם, כְּשֶׁהֵם מְבַרְקִים ° בְּנֶפֶשׁ הַהוֹגָה בָּם, בְּטִהְרַת לֵב, בְּגִבּוֹרָה וְצִהְלָה, בְּמַתְיַנּוּת, בְּשִׁקְט וְשְׁלוֹת חֲכָמִים, הַמַּחְבְּרִם אֶל כְּלָלוֹת הַתּוֹרָה וְהָעֲבוּדָה, אֶל אֶהְבַּת הַמָּקוֹם בְּרוּךְ הוּא, אֶהְבַּת יִשְׂרָאֵל וְאֶהְבַּת הַבְּרִיּוֹת וְהַחַיִּים בְּכָלֵל, בְּצִרוּף דַּעַת הָעוֹלָם וְהַחַיִּים, הַמַּתְרַחֵב וְהוֹלֵךְ, עַל פִּי תְבִיעָה פְּנִימִית לְמִזוֹן רוּחְנִי מְמִינו°, וּלְפִי אוֹתָהּ הַמְדָּה שֶׁהַדַּעָה מַתְרַגְּלַת לְשׁוֹטֵט בְּמַרְחָבִים, מְמַלְאִים הֵם אוֹתָהּ ° הוֹד וְהֶדֶר, עֲצָה וְתוֹשִׁיָּה, חַיִּים וְעֵז. וְהֵם מוֹלִידִים חֲזִינוֹת וְרַעִיוֹנוֹת חֲדָשִׁים וְרַעֲנָנִים, לְאֵין חֶקֶר ° שְׁמַיִם לְרוּם וְאַרְץ לְעַמֵּק וְרַחֵב לֵב נְבוֹן אֵין חֶקֶר°, וּמְכַנְסִים פְּזוּרֵי-מַחֲשָׁבוֹת וְשִׁבְרֵי רַעִיוֹנוֹת לְאֵין מְסַפֵּר, לְהוֹצִיא מִכֶּלֶם יַחַד כְּלִים שְׁלָמִים, שִׁיְצַלְחוּ בְּאֵין-סִפְק לְהוֹסִיף אוֹרָה עַל דְּרָכֵי עַמְנוּ הָאֱהוּב, לְלַמֵּד מִן הַמְפָּרֵשׁ עַל הַסְּתוּם מִמְּהַלֵּךְ הָרוּחַ שֶׁל שְׁנוֹת דוֹר וָדוֹר עַל רוּחַ עַמְנוּ וְדוֹרְנוּ. וְכִשֶּׁהֵם מַתְפָּרְצִים מִן הַלֵּב אֶל הַכְּתָב, אַחֲרֵי שֶׁהֵם מוֹלִידִים בְּחִכּוּכָם ° זָרֵם חַי חֲדָשׁ, מְאִיר וּמְחַמֵּם, כְּבָרְקִים יְאִירוּ תַבַּל וְיִזְהִירוּ כְּזֹהֵר הַרְקִיעַ גַּם עַל אֶרֶץ מְאֻפְלָיָה°, וּמֵהֶם עֲנָפִים יִשְׁתַּרְגּוּ, וּנְחָלִים יִשְׁטְפוּ עַד מְרוֹם אוֹצֵר הַמַּחֲשָׁבָה וְהַרְגָּשׁ אֲשֶׁר לְיִשְׂרָאֵל, שֶׁבְהַתְפָּרְטוֹתוֹ הַחֲרִיפָה הַמְדִיקָת וְהַפּוֹפּוֹלָרִית דּוֹקָא עֲתִיד הוּא לְרוֹמֵם קְרוֹן יִשְׂרָאֵל.

(אדר ה'קד, מעט צרי - המשנה)

קָנִי הָאוֹרָה - גילויים שונים. **מַעֲנֵלַת** - סקירה שמאחדת ומחברת את הדברים השונים. **רְפִלְקֵסִית** - כל לימוד פועל על הבנת כל מה שכבר נלמד. **וְהַכְּפֵלַת רַעִידוֹתֶיהָ** - משל להתחלפות הסגנונות שבספרי אמונה. **שְׁדָה הָעֲבוּדָה עֲצֻמָּה** - המקורות הבסיסיים שאותם צריך להבין. **הַמְצַמְדִים** - הצמודים. **הַמַּחֲשֶׁבָה הַנֶּחְצִית** - תורה שבכתב. **הָעֵקְדָה** - ספר עקדת יצחק לר' יצחק עראמה. **הַגֵּר"ז מְלָאדִי** - בעל התניא. **הַמְצַמְדִים** - העומדים בתווך. **מְבַרְקִים** - מאירים. **מְמִינו** - לסוג זה של תכני עומק ב"דעת העולם". **אוֹתָהּ** - את נפש הלומד. **בְּחִכּוּכָם** - במפגשם זה עם זה. **מְאֻפְלָיָה** - חשוכה.

ביאורים

לימוד פנימיות התורה נזנח במהלך דורות רבים. אך רק המפגש עם המאור הפנימי של התורה יגרום לדעת את ה' ולהתחבר אליו באמת. לכן כל גדולי הדורות זעקו על כך שלא לומדים אמונה. אם נשים לב, לימודי אמונה מתחלקים לשלושה סוגים:

א. קבלה - החלק שמבוסס על ספר הזוהר, וכולל את כל הספרים שנכתבו על מנת לפרש אותנו או כדי להמשיך את דרכו, כמו ספרי הרמ"ק, האר"י ועוד. חלק זה עוסק בהבנת מהות בריאת העולם ובהבנת הקשר בין העולמות העליונים לעולם שלנו.

ב. מוסר - חלק זה, שראשיתו בדברי המוסר של התלמוד והמשכו בספרי מוסר כמו 'חובות הלבבות', 'מסילת ישרים' ועוד, עניינו הוא תיקון האדם ומידותיו. הוא לא עוסק במה שמתרחש למעלה בשמים, אלא במה שמתרחש באדם. ספרים אלו עוסקים בביורור מתמיד על תפקיד האדם ועל צמצום הפער בין התכלית למימושה. הלימוד בספרי המוסר התעצם עם הופעתו של רבי ישראל מסלנט, שהקים תנועה שלמה של לימוד מוסר הכוללת ישיבות רבות, ושל לימוד ספרי מוסר בהתפעלות ובהתרגשות רבה.

ג. ההיגיון - אפשר לכנות חלק זה בשם פילוסופיה יהודית. חכמי ישראל רבים, בעיקר בימי הביניים, עסקו בשאלות פילוסופיות רבות, כמו הוכחות על מציאות ה', הוכחות לכך שהתורה מן השמים, ועל אמתותה של התורה שבעל פה. לשם כך השתמשו רבות בחוכמת ההיגיון ובלוגיקה כדי להוכיח את טענותיהם. רס"ג ב'אמונות ודעות' הלך בדרך זו, גם הרמב"ם ב'מורה נבוכים', וכן רבים.

אך לצערנו נוצר מצב שכל גדול בישראל שחיבר ספר וזעק על מיעוט לימוד האמונה, הובן שהוא רוצה שילמדו דווקא את הסגנון של הלימוד שלו. אם כתב ספר בענייני מוסר, למשל - זעק על החוסר בלימוד מוסר. בחלק מהמקרים אף שללו גדולי ישראל את הלימוד בחלקי האמונה האחרים. כמו, למשל, התנגדותו הידועה של רבי נחמן מברסלב, שחיבר ספר עמוק בענייני עבודת ה' ואמונה, ללימוד ספרי ההיגיון, ובראשם 'מורה נבוכים'. כל גישה סברה שהיא המענה הבלעדי לשבר של האומה שזנחה את דבר ה', והזניחה את הלימוד בספרים האחרים.

הרחבות

• הדרך לדעת את ה'

המאור הפנימי שבתורה שממנו נדע את ד'. כיצד אפשר לדעת את ה', הרי כל מציאותנו נשגבה מאיתנו?! הרב קוק כותב שדרך לימוד התורה אפשר להגיע 'לידיעת ה''. המקור לדבריו הוא בגמרא ובזוהר. הגמרא דורשת על הפסוק "אנכי ה' אלהיך" [שמות כ, ב] שהמילה אנכי היא בראשי תיבות: "אנא נפשי כתבית ייבית" [שבת קה, א]. רש"י פירש את המילה 'נפשי' - 'בעצמי'. אם-כן, משמעות הגמרא היא שהקב"ה בעצמו כתב ונתן את התורה.

פירוש נוסף מגלה רובד עמוק יותר בכוונת הגמרא: בספר דגל מחנה אפרים (רבי משה אפרים, נכדו של הבעש"ט) ביאר שצריך להבין את הגמרא כפשט המילים, אני את נפשי כתבתי ונתתי, "כביכול נפשו של הקדוש ברוך הוא הוא ממש בתורה" [פירוש על פרשת כי תשא]. פירוש זה נשמע רעיון רוחני מופשט ואינו מובן. אולם יש שפירשו שהכוונה ברעיון זה היא שמידותיו של הקב"ה, רצונו, גדולתו וכבודו ניכרים מתוך התורה. וכן כתב בעל התורה תמימה: "מהות הקדוש ברוך הוא כביכול, דהיינו רצונו וכבודו וגדולתו וענותנותו, נראים ונכרים מתורתו... רצונו לומר תכונת נפשי... נתתי לדעת ולהכיר מתוך כתבי, דהיינו מתורתך" [שמות כ, הערה ג; רבי נחמן מברסלב, ליקוטי מוהר"ן תורה קעג; שו"ת בניין עולם, הקדמה מבין המחבר].

הקב"ה נתן לנו תורה שמדריכה את חיינו. מתוך לימוד התורה אפשר להיפגש עם רצון ה' וללמוד כיצד ראוי שנחיה את חיינו, וכן לראות את גדולתו, רחמי וחסדיו. זו הדרך לדעת את ה'.

...**קבוצת מעלתם יודעים, הנני תמיד מכריזי פי עלינו לשים לב על כל התלונה של גדולי הדורות אשר מעולם, שצעקו על העזיבה של המאור הפנימי שבתורה שממנו נדע את ד'.** ובו צרור החיים צרור במלואו וטובו. הקבלנא אמןם נחלקה לשלש צעקות:

א. על דבר למוז הקבלה והכמות האמת.

ב. על דבר למוז המוסר והכמות המדות.

ג. על דבר למוז ההגיון והחכמה השכלית.

בין כל אֶחָד מהמכריזים הללו נמצא נטיות שונות, ולפעמים אֶחָד קורא תגר על המקצוע של זולתו. ועד קרוב לימינו היתה הדרך הכבושה שכל מי שנדב לבו לתור בהכמה בפנימיות התורה, ברר לו מקצוע אֶחָד: או קבלה או מוסר או חכמה. והחלוק הזה גרם שברבות הזמן התלמידים המקבלים ביחוד את השפעתם מפי ספרים ולא מפי סופרים, הלכו ונתקטנו הרבה מרביותיהם, ולא יכלו לעמוד על סוף דעתם, ומצא כל אֶחָד במקצוע שלו נגוד להמקצוע של חברו. והנגודים בעצמם היו כמין תנאים מכרחים להשלמת השטה הבלתי משקללת פראוי, עד שבהמשך הזמן נתקבלו על הדעת רק הנגודים, ובלבבות רבים נשארו הטענות השוללות של כל הצדדים, עד ש"הקבלה" נעזבה מפני הטענות שבעלי המוסר והמחקר אומרים שהמקצוע שלהם הוא העקר שהכל משרש בו, וממילא אין ללכת בגדולות ונסתרות. "המוסר" נעזב מפני שבעלי הקבלה אומרים שעקר הכל היא הידיעה והפונה של הנסתר, וכל מה שזולת זה הוא רק עראי וטפל. ו"החכמה השכלית" נעזבת מפני ששתי הכתות אומרות שרק בהן, או באחת מהן, תלויה כל הישועה הפרטית והכללית. אם כן רק מעמסה וחשש הזק הוא ללכת ב"חכמה השכלית" ולעין בכל הספרים שנבנו על פיה.

(אוצרות הראי"ה כרך ב, מאמרי מוסר, הדרך (בלמוד) לבית הועד, עמ' 293)

ביאורים

בעבר עוד היה אפשר להכיל את הפיצול בין שלוש הגישות ללימוד אמונה. המאבק ביניהן גרם לכך ששלושת התחומים לא נלמדו באופן רציני ומעמיק. היום, לאחר שנים רבות שבהן לא עסקו בשלושת התחומים הללו, אי אפשר להסכים לפיצול הזה. החוסר בלימוד אמונה גרם לעזיבה גדולה של הדת. אנחנו חייבים לעסוק בשלושת התחומים, ולא להזניח אף תחום. דבר זה ייצור תפיסת עולם שלמה ומאוזנת, אשר המפגש אתה ישיב את הבנים האובדים בחזרה ליהדות.

הרב קוק מודע לכך שדבריו הם חריגים ומחודשים, אך הוא לא יוצא נגד אף אחד, כדרכו, אלא מנסה לשלב את השיטות השונות בלימודו, במאמריו ובשיעוריו, ולחבר בין השיטות השונות. דרכו זו, שנקראת האחדות הכוללת, היא אחת מאבני היסוד במשנתו, ועליה הוא כתב רבות. דרכו של הרב קוק איננה לקחת שיטה אחת ועליה לבסס את כל משנתו - מכיוון שבדור הגאולה השקפה אחת איננה מספיקה. הרב קוק למד את כל השיטות ביהדות באופן מעמיק, ויצר תפיסת עולם המכילה את כל הגישות ביהדות. הוא לקח מכל גדול בישראל את יסודות משנתו, ובנה בניין חדש הכולל את הכול. צריך חכמה גדולה ועמוקה כדי לדעת מהם היסודות האמוניים של הבניין ומהן התוספות, ועל כך עמל במהלך כל חייו.

מלבד מה שהרב קוק שעשה כך בלימודו, הוא גם הרבה לעורר ולעודד אחרים לימוד מעמיק ויסודי במרחבי התורה לגווניהם. הוא עסק בכך רבות כי ראה בכך תרופה למחלות הדור. הוא סבר שמתוך לימוד כל מרחבי האגדה על סוגיה וגווניה, יבואו עומקי דעת ודבקות בה'.

הרחבות

• היחס לחקירות שכליות ביסודות האמונה בבורא

ולא נשמע דבר זה מפני גדולי ישראל, ומרבים היה נשמע גם כן ההפך מזה. הרב קוק כותב כאן, וגם בפסקה הקודמת, שיש לעסוק בקבלה, מוסר וחקירות שכליות באמונה, אולם מציין שהיו שהתנגדו לכך. גדולי ישראל נחלקו ביחס לחקירות שכליות בעיקרי האמונה, כגון קיום האל, ייחודו, קדמות העולם ועוד. רבנו בחיי כתב בהקדמתו לספרו חובות הלבבות שיש מצוה וחייב לברר בהוכחות שכליות את ייחוד הבורא, ודרש זאת מהפסוק: "וידעת (=ידיעה ברורה) היום והשבת אל לבבך כי ה' הוא האלהים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת אין עוד" (דברים ד, ט). כמו כן, הרמב"ם והכוזרי עסקו גם הם בחקירות אלה.

אולם מנגד חלקו עליהם רבים. רבי נחמן מברסלב סובר שהאמונה של האדם צריכה להיות אמונה תמימה ללא חקירות: "עיקר האמונה הוא בלי שום חכמות וחקירות כלל רק בפשיטות גמור" [שיחות הר"ן, לג]. אחרים הוסיפו שהאמונה אמורה להתבסס על קבלה מאב לבן על אמיתות התורה [ספר הברית, מאמר דרך אמונה ז, וכן נראה מתשובות הרא"ש כלל כה].

ספר הברית (הרב פנחס אליהו מוילנא) כתב שיש בכך איסור, כיוון שישתכן שהאדם לא יצליח, בגלל קוצר דעתו, לברר את עיקרי האמונה, וייתכן ויגיע לכפירה בעיקרי האמונה [ספר הברית, מאמר דרך אמונה, כג]. הוא למד כך מדברי הרמב"ם: "פעמים יחשוב ביחוד הבורא שמה הוא, שמה אינו, ופעמים בתורה, שמה היא מן השמים שמה אינה, ואינו יודע המדות (=דרכי הלימוד) שידין בהם עד שידע האמת על בוריו, ונמצא יוצא לידי מינות. ועל ענין זה הזהירה התורה... ולא תתורו אחרי לבבכם" (הלכות ע"ז ב, ג) [על פי הבנה זו, צריך לומר שהרמב"ם עסק בחקירות שכליות במורה נבוכים רק בעבור אנשים הנבוכים באמונתם מפני טענות הגויים, או בעבור תלמידי חכמים גדולים הראויים לעסוק במעשה בראשית, אולם הדבר אסור לשאר בני האדם. אמנם עיין בהקדמת הרב קאפח למורה נבוכים, שם חלק על הבנה זו].

אולם הרב קוק סבר שיש לאדם השלם לעסוק גם בחקירות השכליות וכתב: "מי שלבו שלם ביראת ה' באמת, ישתדל להיות טהר ימים וטהר לבב, ויוכל לטעום גם כן את הבהירות הפשוטה של נועם ה' השכלית, המתפשטת על פי השכל האנושי, שיש בה עונג של קדושה מיוחדת. ויצרף את החול אל הקודש". ודווקא מתוך החקירות בשכל האנושי יווכח האדם, "כי מתוק מאוד האור האלהי הבא משפעת הקודש של התגלות אלהית, אשר בסוד ה' ליראיו (=תורת הנסתר), באין ערוך יותר מהנועם המוגבל, שיוכל ליתן השכל האנושי" [שמונה קבצים ו, מב]. השכל האנושי מוגבל, אולם התורה היא אין סופית.

לעילוי נשמת ציפורה בת ר' נפתלי ע"ה

אבל מה שהיה אפשר לשאת בדומיה עד כה אי אפשר לנו עוד. היבשת הגדולה, שגרמה העזיבה הכללית של אלה היסודות השלשה, גרמה לנו כל התלאה הנוראה שפגענו עומדים ומרעידים עליה בארץ הקדש ובארצות הגולה. ואין לנו דרך כי אם לשוב ולבסס את עמוד התורה המעשית, תורת ההלכה של תלמוד התלמודים והפוסקים וכל התלוי בהם, על הבסיס החזק של שלשת העמודים יחד, שרק בהאגדם יחד הם משלימים זה את זה. הקבלה, המוסר והחכמה וכל מקצוע שבהם צריכים הם להעבד פראוי, ככשרון ובשקיפה, אז יגלו האורות הללו את אורם על כל התורה כלה, ועל כל החיים כולם. כל חקירה, ששפה יכול לדבר והלב יכול לחשב, מצויה היא בהתאגדות הקדושה הזאת. ויען אשר ימים רבים עברו ולא נשמע דבר זה מפני גדולי ישראל, ומרבים היה נשמע גם כן ההפך מזה. על פי ידע אני שקשה מאד שיתן מקום לדברי, דברי ננס כנגד ענקים. אבל כשאני לעצמי לצרף הנהגה איני חש על שום טוען ושום טענה, והנני עמל תמיד ברעיון, ומעט בכתב ובמעשה, איך להרגיל את הנפש שלא יהיו שלשת הקשרים האלו מתנתקים זה מזה, ויהיו תמיד מאחדים אחדות דוידים ורעים. אבל אם אבוא להכריע אחרים אשר יבקשו לדון בדברי על פי הכרעות דעות הנאמרות בין הבריות, ונתלים באילנות גדולים, מה פחית כי איחל לזה, עד אשר יערה עלינו רוח ממרום, והאמת והשלום יהיו דבר מובן לכל...

[אוצרות הראי"ה פרק ב, מאמרי מוסר, הדרך (בלמוד) לבית הנעדר, עמ' 294 - הקשה]

לשאת - לסבול את מניעת לימודי האמונה. היבשת - היובש. השלשה - הקבלה, המוסר, ההגיון השכלי. התלאה הנוראה - של הפקרות ועזיבת התורה. ומרעידים - ומזדעזעים. תלמוד התלמודים - לימוד הבבלי והירושלמי. להעבד פראוי - להילמד ברצינות. איני חש - איני חושש.

ביאורים

איגרת זו נכתבה כמענה של הרב קוק לאחיו. מתוך דבריו אפשר להבין שזו תשובה על שאלתו מדוע הרב קוק אינו מוסר שיעורים בהלכות אמונות ודעות. הרב קוק ענה שהוא מוסר שיעור שכזה כבר שנתיים. אך זה לא שיעור על פי נושאים, אלא סביב ספר. הספר שהרב קוק בחר ללמד הוא ספר הכוזרי של רבי יהודה הלוי. מלבד המעלות הייחודיות שיש בשיטתו ובדרכו של ספר הכוזרי, הוא נבחר מפני שהוא עוסק בכל חלקי פנימיות התורה: בין במושגים בקבלה ובספר היצירה, בין בביורורים שכליים, ובין בעבודת ה' של האדם ותיקון מידותיו. דרך ספר זה נוגע הרב קוק בשיטות שונות ביהדות, מבאר אותן, ומכריע מהי המחשבה השלמה הנוצרת ממכלול הדעות השונות.

אף על פי שבדרך זו יש חשש שאם יזכיר הרב קוק דעות של הוגי דעות שלא נוהגים כמותן, יבואו אנשים ויאמרו שהרב קוק חושב כמו אותם הוגי דעות, ויזיאו עליו לעז ויבינו אותו באופן לא נכון, הרב קוק כלל לא חושש. כמו שבעולם ההלכה גם הגמרא וגם הבית יוסף הזכירו דעות של אמוראים וראשונים שלא נפסקו להלכה ופלפלו בדבריהם, ואף אחד לא מסיק מכך הלכה למעשה, כך גם בעולם האמונה: כאשר לומדים אותה בעיון ובעמקות, אין חשש שנושפע מדעות לא נכונות בתפיסת העולם היהודית.

חשש נוסף הוא שאם בנקודה מסוימת לא נלך בשיטת אותו ספר שאנו עוסקים בו, יתעורר זלזול בחשיבותו וקדושתו של הספר או של מחברו. גם לזה לא חושש הרב כיון שהלימוד הוא קבוע ורחב ונעשה בכובד ראש, והכרעה כשיטה אחת ממרחבי הקודש של היהדות לא מאיימת על שיטה אחרת.

זו הדרך היחידה להראות את הגודל של התורה לעיני כל. להחזיר את לימוד פנימיות התורה למקום הראוי לו - ללימוד אותו באופן מסודר ושיטתי. כך נִחֵיה את דור הבנים, הצמא לתפיסת עולם יהודית כוללת ומעמיקה.

הרחבות

• לימוד אמונה - מביא את הגאולה

יְדַעַתְּ שְׁלֵעֲנִיּוֹת דַּעֲתִי רַק בְּהִשָּׁבָה לְתַחִיָּה אֶת תּוֹרַת אֲמֶת... תְּלִי תִקּוּן עוֹלָמִים. הרב קוק כותב במקומות רבים שדווקא בימי אתחלתא דגאולה, שיבת ישראל לארצו ובניין הארץ צריך להתחזק בלימוד האמונה בקביעות ובהעמקה. הדברים מובנים על פי מה שכותב הרב קוק ביחס ללימוד סתרי תורה, ומתוך זה אפשר להשליך ללימוד האמונה: "סתרי תורה מביאים את הגאולה, משיבים את ישראל לארצו, מפני שתורת אמת בעז הגיונה הפנימי דורשת בהרחבתה את הנשמה השלמה של האומה, והאומה מתחילה על ידה להרגיש את הכאב של הגלות, ואיך שאי אפשר כלל שצביונה יצא אל הפועל כל זמן שהיא דחופה וסחופה על אדמת נכר. אבל כל זמן שאור התורה העליונה הוא חתום ועזוק, אין התביעה הפנימית של שיבת ציון מתעוררת בעומק אמונה..." [אורות התחיה, סד; שמונה קבצים, ד, יט].

הרב קוק מסביר שהעיסוק בסגולת ישראל, באחדותה של האומה, ובחשיבות תקומתה - מביאים בצורה מעשית לגאולת ישראל. הלימוד מביא את עם ישראל להבין שיסוד חייו שונה משאר העמים, ומתוך כך נולד רצון עמוק לבנות את חיי האומה בארצה ובעצמאות משלטון זר. הרב קוק כותב שעם יסודות אלה נפגשים בלימוד סתרי תורה. כידוע, יש שלבים בלימוד התורה, ולכן רק מי שמילא כרסו בתורת הנגלה ראוי שיעסוק בסתרי תורה. אולם גם לימוד אמונה ומחשבת ישראל עוסק בביורר יסודות אלה (סגולת ישראל, ארץ ישראל, גאולה, תחיית האומה) על כן אפשר לומר שלימוד אמונה - מביא לגאולת ישראל.

על דבר האפשרות של שעורי הלכות דעות וכל החלק הרוחני שבתורה. על מדוכה זו ישבתו עין ועדנים ותודה לאל שהנני זה יותר משנתיים מרצה שעורים קבועים, איזה פעמים בשבוע, את הכוזרי, בתור ספר המתפשט בהגיונותיו על רב המקצועות של הלכות דעות על פי דרכו, ושהוא בעצמו כולל תמציות של שטות עמקות ורחבות, ואגב הנני פמוכן נפגש בדרך הלמוד עם הברורים של יתר השטות, והפרטים השכליים והמוסריים הרבים היוצאים מהן. וכשם שאין לחוש כשפמרצים שטות שונות בהלכה, ומפלפלים בהן, מפני הבליהם של הצדוקים למיניהם שפרשו לחוץ, כי אנו יודעים שהננו מבארים ודורשים את התורה לאמתתה, על פי הוראת חז"ל הנאמנים, ראשונים ואחרונים, כן אין לנו לחוש מפני שבושי ההלכות הללו מאותן שלא שמשו כל צרכם, אם רק נעסק במקצע של תורה זה, בדרך שקידה וקביעות, לא בדרך העברה ונמנום. וכבר ידעת שלעניית דעתי רק בהשבה לתחיה את תורת אמת ואמונה באמת, בכל הגדל, הרחב והעמק היותר אפשריים, תלי תקון עולמיים, וכל המסתעף לו, להאיר עינינו ולשמח לבנו ולגדל כחות מבחרי בנינו בתפארת אמת, לגדל כבוד התורה והוגיה, ולישר דרכי החיים לעם ד' הגוי כלו, בדרך נעם קדש ושלום.

(אגרות הראיה, אגרת תקא)

על מדוכה זו ישבתי - עסקתי בברור ענין זה. עין ועדנים - זמן רב. ואגב - אגב העיסוק בכוזרי. שלא שמשו כל צרכם - תלמידים שלא הבינו את דעת רבותיהם נכונה.

ביאורים

הפסקה שלפנינו עוסקת בעיקר בשמחה, אך מכיוון שעיקר ענייננו הוא להבין את יחסו של הרב קוק ללימוד האמונה, נתרכז בסיום הפסקה, שיתכן אף שהיא המטרה שלשמה כתב הרב קוק את הדברים: לימוד האמונה צריך להילמד מתוך שמחה. מדוע זה כך?

לשמחה יש משמעות רבה באיכות הפעולה שאנו מבצעים. הרבה מהפעולות היום-יומיות שלנו הן דברים שאנו מוכרחים לעשות אותם, אך יש פעולות שאנו עושים בשמחה ויש פעולות שאנו עושים כהרגל, ולעיתים אף בקושי. לדוגמה - אינו דומה אדם רעב שניגש לאכול, לאדם שצריך לקום מוקדם בבוקר לעבודה, אף שיש צד של הכרח בשתי הפעולות הללו. ההבדל נעוץ ברצון - כאשר אדם מבצע את הפעולה מתוך רצון פנימי, הוא מבצע אותה בשמחה.

כדי שאדם יתקדם ויתעלה, צריכים מעשיו הרוחניים לנבוע מתוך רצון פנימי - וממילא הם יהיו מלווים בשמחה. השמחה נותנת כוח המשכיות, ונותנת אנרגיה להוסיף ולהגדיל את קומתו הרוחנית של האדם. בנוסף, בצורה כזו פעולותיו אינן משאירות רושם של מועקה על סביבתו, אלא להפך - הן מרוממות גם את הסובב אותו.

כיצד מגיעים לשמחה בעבודת ה'?' מניין אפשר לשאוב כוחות לרצון פנימי זה? הרב קוק מלמד אותנו שהדרך לכך היא דווקא באמצעות לימוד תורה לשמה, מתוך שמחה וחיבור, כפי שאומר המדרש, "וואהבת את ה' אלהיך" מגיע באמצעות "ודברת במ" [ספרי דברים, פרשת ואתחנן, לג]. התורה מבטאת את רצון ה' - כל עניינה של התורה הוא גילוי רצונו של ה' במציאות. כאשר אנו לומדים תורה, היא מרוממת את הרצון שלנו ומגלה את הרצון האלוהי בתוכנו. ממילא, כאשר יהיה הרצון האלוהי טבוע בנו, נשמח בכל מה שהוא עבודת ה' - מילוי רצונו.

לסיום, מגיע הרב קוק לענייני אמונה. הוא לוקח דוגמה מעולם החול - אנו יודעים שהאוכל הוא עניין קיומי לאדם, אך הקב"ה יצר את הבריאה כך שאדם יינה מהמאכל, דווקא משום שהוא קיומי בעבורו. אחרת, עלול האדם למאוס באוכל ולגרום לעצמו חלישות ואף מוות. כך גם בעולם הרוחני, ככל שהתפקיד קיומי ומוכרח יותר, כך גם מובנית ההנאה באותו הדבר. לימוד אמונה הוא הכרחי - עניינה של האמונה הוא לגלות את העולם הרוחני-אלוהי - בתוכנו. ליצור חיבור עמוק בינינו לבין ה'. אז יתענג האדם על ה' בצורה מלאה - כיוון שלימוד זה הוא הכרחי, ההנאה בו היא לעילא ולעילא.

הרחבות

• לישרי לב - שמחה

הענג והשמחה, הם דברים מכרחים להיות מתלויים אל כל עסק רוחני. עבודת ה' בשמחה נעשית מתוך זהות פנימית. במקום אחר עומד הרב קוק על שתי מדרגות בעבודת ה': "שתי המדרגות הידועות של הישר והכובש. כשם שהיחיד בשעה שהוא עדיין לא עלה עד מרום פסגת המוסר הגמור, בשעה שבטבעו עוד לא נחקק יפה החותם של הצדק והטוב, אז דרכו הישרה קשה עליו, הוא צריך למלחמות על כל צעד והוא מוכרח להדוך (=לדחוק) את כוחותיו הרעים, לכבשם ולבטלם לפעמים. אבל זה איננו דרך האורה עדיין, כי כאשר יוסף לקח וישתמש באורה של תורה מצורף עם המאור השכלי והנטייה הטבעית שבלב הישר והתמים שהתעורר יפה, אז ימצא כי הוא איננו צריך להיות כל כך בעל מלחמות..." [מאמר הדור, עמ' קיב]. הרב קוק ממשיך ומסביר שבדור הגאולה מתעורר צורך פנימי לקיים את התורה דווקא מתוך זהות, ולא בדרך של התגברות: "כנסת ישראל התנערה לתחיה, ביחס להרצון של הדור הצעיר. הכוחות נתעוררו בתעורה נפלאה ומתמהת. אין בשום אופן אפשרות להכניעם בדרך כבישה, כי אם לרוממם ולשגבם" [שם, עמ' קיד]. על פי עיקרון זה מסביר הרב קוק את הפסוק "אור זרוע לצדיק ולישרי לב שמחה": לעומת הצדיקים, הכובשים את יצרם, ואינם פוגשים את האהבה והשמחה עד שיקבלו את שכר עבודתם - הישרים זוכים לשמחה כבר בעולם הזה: "לישרי לב, שישרו רצונם כרצונו של ה' יתברך שהוא נמשך לו מרוממות כבוד גדלו, הם משיגים בנפשם עצם השמחה... והם רואים עולמם בחייהם" [עולת ראייה ב, עמ' יז].

לעילוי נשמת איידל בת שלמה ופנינה רחל שניידר ע"ה

הצורך בעונג
ובשמחה

הענג והשמחה, הם דברים מכרחים להיות מתלויים אל כל עסק רוחני; רק כשיתענג האדם וישמח במעשה הטוב והישר, אז יהיה חרוץ לעשותם בתכלית שלמותם ולהוסיף עליהם מדי יום ביומו; רק אז יהיה חל רוח השכינה וזיו כבודיה על האדם, כי עז וחדנה במקומו, ויעזר לו להיות נעטר° בחוט של חן וחסד, שימצאו מעשיו ופעולותיו גם כן חן בעיני כל הבריות, ויצאו גם הם בדרך, ותרבה הברכה והטובה בעולם. רק כשיש ענג ושמחה פנימית בלב מצרפים למעשה הטוב והצדק, אז הם מתבססים באדם להיות קבוע בדרך האל הטוב ברוח הוא, וממקור נפשו ימצא מים חיים נזלים להשפילו ולהדריכו בארחות חיים. כל פעולות רגשות ומחשבות הנעשות מצד הכרח ומועקה, בין שתהיה המועקה חמורה או רוחנית אינם בתכלית שלמותם, והם אינם באים כי-אם כדי להעמיד את האדם על המוצב המוסרי הנכון, שיהיה בו שמח ומתענג בעשות הטוב, ובהנזרו° מן הרע והפעור תגל נפשו וישמח כבודו.

שלוש המערכות
בתקופת הלימוד

על שדי הפעלות° יתגלה האור הגדול הזה של חדות אל° ושבע שמחות°, בתקופה יותר מאחרת, בין בחיי הכלל בין בחיי הפרט. אבל התקופה המכשרת את הענג והשמחה לבא אל חוג הפעלות, להזיל עליו טללי ששון ואור וגילה פנימית, היא תקופת הלימוד בשלש מערכותיו, הדבור, השנון, ההגיון, שהם הגרסא, ההבנה, החדוש, שאינם יכולים להתברר פראוי, להביא את אורם יפה בנפש האדם פנימה ולעטרהו עז והדר גם מחוצה לו°, כי-אם כשיצרך עמם הענג והשמחה, שרק אז "ידבר במ לשמים". רק למוז התורה לשמה ומהתעלסות באהבתה תביא את כל התוצאות הטובות האורות מאורה של תורה. המזון החמרי, גם הוא מצרף הוא° בהשלמת פעולותיו, עם הטעם הטוב, הריח העדין וצחלת הנפש המקשיר את פח החיים להתרחב ולהתעלה. וקל-וחמר הדברים במזון הרוחני, מזון הנפש המשפלת°, החושבת, המצירת ומרגשת, שהענג הרוחני, והשמחה השוקטה הפנימית, היא עצם יסוד חיה°.

(עקבי הצאן, הענג והשמחה)

מזון רוחני כמזון
חומרי

פי עז וחדנה במקומו - ועל כן צריך הריצות ושמחה. נעטר - מסובב. ובהנזרו - בפרשתו. על שדי הפעלות - בעולם המעשי. חדות אל - החדווה בעשיית מצוה אלוהית. ושבע שמחות - שובע של שמחות. בתקופה - בשלב. מחוצה לו - מחוץ לעולם הפנימי שבנפש, כלומר בעולם הפעולות והעשייה. מצרף הוא וכו' - בשביל שיועיל לגוף ולנפש בשלמות, צריך שיצורף אליו. המשפלת - המשכילה. עצם יסוד חיה - במהותה.